

En orolig omvärld och hotad konkurrenskraft

Ekonomiska förutsättningar inför avtalsrörelsen 2017

Kontaktperson: Bettina Kashefi, chefekonom

Förord

Sverige står återigen inför en stor avtalsrörelse. Parterna på arbetsmarknaden ska under 2017 förhandla om löner och villkor inom en rad olika branscher. Utgångspunkterna kan se olika ut, men gemensamt för alla företag och medarbetare i Sverige är att de påverkas av det ekonomiska omvärldsläget. Sveriges utlandsberoende kan inte underskattas.

Jämfört med var vi stod för ett år sedan har mycket hänt. Den politiska osäkerheten har ökat samtidigt som den internationella konjunkturåterhämtningen går fortsatt trögt.

Storbritanniens beslut att inleda en process mot att gå ur EU påverkar ekonomin i Europa och i synnerhet i ett litet, handelsberoende land som Sverige. Likaså riskerar utfallet av presidentvalet i USA att få allvarliga konsekvenser för världsekonomin, om retoriken om högre murar och minskad frihandel besannas. Protektionistiska röster hörs även i andra länder. Blir hoten mot frihandeln verklighet drabbas svenska företag hårt och Sverige går miste om jobbtillväxt, vilket skulle försämra förutsättningarna för en god utveckling av vårt välstånd.

Samtidigt växer den globala ekonomin svagt. Tillväxtekonomierna driver den globala tillväxten mindre än tidigare, alltmedan de avancerade ekonomierna brottas med svag produktivitet utveckling. Vi kan konstatera att vi befinner oss i ett mer osäkert läge än på länge. Sammantaget har de globala riskerna ökat.

Även inhemskt visar sig riskerna allt tydligare, bland annat i form av ökad tudelning och växande utanförskap på arbetsmarknaden. Arbetskraftskostnaderna i tillverkningsindustrin har ökat relativt många andra europeiska konkurrentländer. Produktiviteten viker.

Den svaga kronan stöttar Sveriges internationella konkurrenskraft men gör oss sårbara inför de förändringar i växelkursen som kan komma. Detta är ytterligare en viktig insikt för parterna att bära med sig i avtalsrörelsen.

Välavvägda avtal tar först och främst hänsyn till Sveriges internationella konkurrenskraft. Exportsektorn är en motor för jobbskapande och tillväxt. Det ska vi värna.

I denna miljö är det centralt att vi inte spär på riskerna eller ytterligare försvagar vår konkurrenskraft genom obalanserade löneavtal. Löneökningstakten i Sverige behöver växlas ned. Om priset på jobb i Sverige ökar mer än i våra konkurrentländer är det stor risk att jobben flyttar. Det är också mot denna bakgrund som den internationellt konkurrensutsatta sektorn sätter märket för hur stora kostnadsökningarna räknat i procent maximalt får bli i alla branscher på arbetsmarknaden. Respekten för detta är central för ordning och reda i lönebildningen.

Inför avtalsrörelsen kan utgångspunkterna för förhandlingarna som nämnt se olika ut i olika branscher, men gemensamt för samtliga är att de påverkas av det ekonomiska omvärldsläget. I denna rapport vill vi därför bidra med en utblick över de ekonomiska förutsättningarna inför nästa års stora avtalsrörelse. Tillsammans kan parterna på arbetsmarknaden bidra till stärkt konkurrenskraft och fler jobb i Sverige.

November 2016

Peter Jeppsson, vice vd

Bettina Kashefi, chefekonom

Innehåll

Förord	1
Konjunkturen fortsatt trög för många exportföretag och de globala riskerna har ökat.	3
Orolig omvärld	4
Svag internationell konjunktur.	4
Investeringarna sjunker och tillväxten bromsar in i USA	4
Tillväxten i Europa saktar in.	5
Stora utmaningar för tillväxtekonomierna	7
Stora globala risker	7
Expansiv penningpolitik kan göra att ammunition saknas vid nya kriser	7
Populister och auktoritära ledare skapar politisk och geopolitisk oro	8
Brexit både en politisk och ekonomisk risk.	8
Höga statsskulder leder till trångt handlingsutrymme	8
Demografiska utmaningar och lägre produktivitet hotar samhällskontraktet	9
Kinesisk hårdlandning skulle skapa internationell turbulens	9
Protektionistiska strömningar hotar världshandeln och Sverige	9
Digitaliseringen ändrar förutsättningarna för tillväxt.	9
Inhemska risker ökar osäkerheten om den framtida utvecklingen ytterligare	10
Kan inte förlita oss på inhemsk konsumtion vid nästa konjunkturåterhämtning.	10
Kommunalskattehöjningar minskar incitamenten till arbete.	10
Återhållsamma löneökningar nödvändigt för förbättrad konkurrenskraft.	10
Vi kan inte blunda för riskbilden	11
Sveriges konkurrenskraft är hotad	12
Svagt utfall av vår konkurrenskraft	12
Konkurrenskraft ett relativt mått	14
En starkare krona framöver påverkar exportföretagens konkurrenskraft negativt. ...	15
Produktivitetstillväxten har mattats av	16
Arbetskraftskostnaderna betydelsefulla för svenska företag	18
Återhållsamma löneökningar bidrar till stärkt konkurrenskraft i en osäker tid.	21

Konjunkturen fortsatt trög för många exportföretag och de globala riskerna har ökat

De ekonomiska förutsättningarna inför avtalsrörelsen 2017 kan sammanfattas i följande punkter.

- Sverige är extremt utlandsberoende
 - Vår export har växt och uppgår numera till ca 45 procent av BNP.
 - Ett av tre jobb i Sverige är direkt beroende av vår förmåga att konkurrera internationellt.
- Osäker utveckling av global ekonomi
 - Den globala ekonomin växer svagt. Tillväxtekonomierna driver den globala tillväxten mindre än tidigare samtidigt som de avancerade ekonomierna brottas med svag produktivitetstillväxt.
- Stora negativa risker
 - Riskerna för en sämre ekonomisk utveckling i global och svensk ekonomi är betydande och utmaningarna är många. Svag produktivitetstillväxt och ökade protektionistiska strömningar hämmar utvecklingen för ett litet och omvärldsberoende land som Sverige.
- Svagt utfall av svensk konkurrenskraft
 - Utfallet av svensk konkurrenskraft har varit svagt det senaste decenniet. Sverige har förlorat marknadsandelar på exportmarknaden och industriproduktionen är idag fortfarande betydligt lägre än åren före finanskrisen 2008.
- Arbetskraftskostnaderna högre i Sverige än i våra konkurrentländer
 - Svensk ekonomi har höga arbetskraftskostnader i ett internationellt perspektiv. Arbetskraftskostnaderna har dessutom ökat snabbare i Sverige än i många stora och viktiga konkurrentländer som till exempel Tyskland och Storbritannien.
- Växelkursen ger oss falska förhoppningar
 - Enhetsarbetskostnaderna i tillverkningsindustrin relaterade till utvecklingen i andra länder brukar vara ett bra mått på konkurrenskraft. Dessa har för svensk del utvecklats relativt gynnsamt under 2014-2015, vilket till stor del beror på försvagningen av den svenska kronan. Växelkurser varierar över tid och framöver talar mycket för att kronan stärks, vilket skulle medföra en försämrad konkurrenssituation för svenska företag.
- Utmaningarna är många
 - Framöver står svensk konkurrenskraft inför betydande utmaningar. En svagare produktivitetstillväxt kommande år bör innebära en nedväxling av löneökningstakten om konkurrenskraften ska stärkas. De länder som på ett bra sätt förmår anpassa arbetskostnadsutvecklingen till kommande produktivitetstillväxt kommer att gynnas i den internationella konkurrensen. Förhoppningsvis blir Sverige ett av dessa länder.

Orolig omvärld

Sedan finanskrisen för snart tio år sedan har tillväxten i den globala ekonomin varit svag. Trots en mycket expansiv penningpolitik i flertalet avancerade ekonomier går återhämtningen fortfarande trögt. I den amerikanska ekonomin har arbetslösheten fallit medan tillväxten under första halvan av 2016 varit överraskande låg, delvis till följd av att en starkare dollar har missgynnat exportindustrin. Den amerikanska centralbanken (FED) har sakta börjat höja styrräntan, men vägen tillbaka till en normalisering av penningpolitiken är lång. Europa brottas fortfarande med strukturella utmaningar, svag produktivitetstillväxt och fortsatt mycket lediga resurser. Detta bidrar till svag tillväxt i både konsumentpriser och löner i många avancerade ekonomier. I stora tillväxtekonomier som Ryssland och Brasilien är tillväxten negativ även om läget har förbättrats den senaste tiden. Kina står inför en strukturomvandling vilket har gjort att tillväxten har mattats av. Riskerna för global tillväxt bedöms sammantaget vara negativa och fortsatt höga.

Svag internationell konjunktur

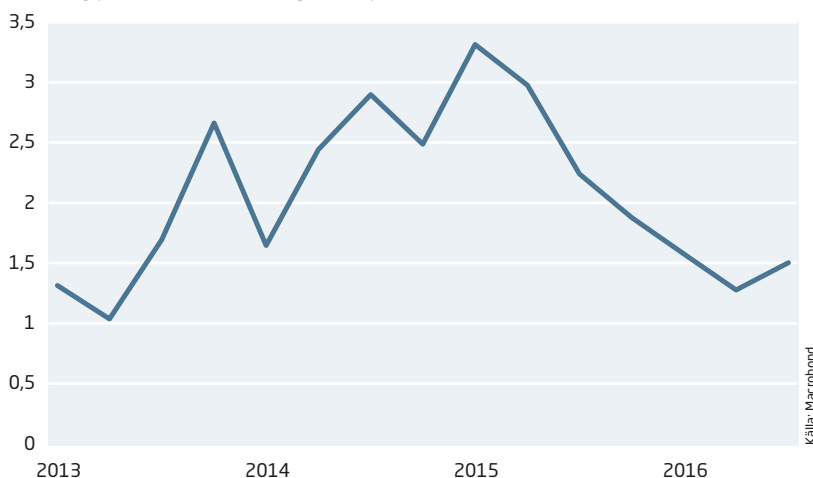
Sedan finanskrisen bröt ut 2008 har den globala tillväxten varit svag. Efterfrågan i många av världens ekonomier har sjunkit och investeringsviljan har varit låg. Tillväxttakterna i industriproduktion och världshandel har minskat och många länder brottas med en varaktigt låg ekonomisk aktivitet och svag prisutveckling.

Investeringarna sjunker och tillväxten bromsar in i USA

Den amerikanska ekonomin har stått för en stor del av de avancerade ekonomiernas tillväxt de senaste åren. Under den senare halvan av 2015 och hittills under 2016 har däremot den amerikanska ekonomin växt långsammare än tidigare (se Diagram 1).

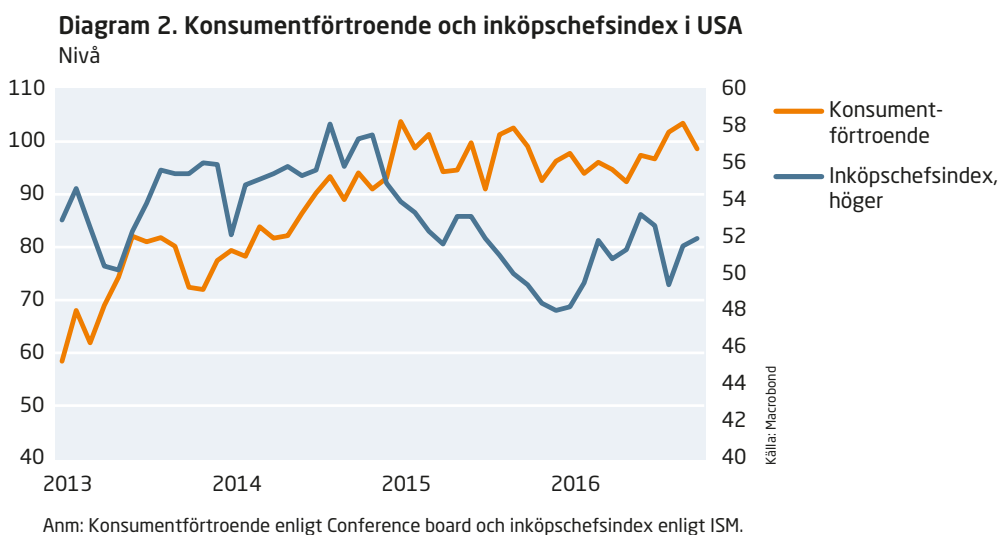
Diagram 1. BNP-utveckling USA

Årlig procentuell förändring, fasta priser

Näringslivets investeringar har sjunkit flera kvartal i rad medan den amerikanska hushållskonsumtionen å sin sida fortsätter att växa. Den inhemska konsumtionstillväxten understöds av mycket låga bolåneräntor, lågt bensinpris och en förbättrad arbetsmarknad. Arbetslösheten har halverats jämfört med åren efter finanskrisen och ligger i dagsläget på eller mycket nära sin jämviktsnivå på cirka fem procent. Trots en allt stramare arbetsmarknad har lönerna ökat betydligt långsammare än före finanskrisen även om den senaste tiden visat tecken på ett något ökat lönetryck och inflation.

Indikatorer på konsumentförtroendet har stigit och ligger runt sina historiska medelvärden. Konsumentförtroendet har under lång tid understötts av en mycket expansiv penningpolitik och ett förbättrat läge på arbetsmarknaden (se Diagram 2). Förtroendet inom tillverkningsindustrin har haft ett något annorlunda förlopp än i hushållssektorn. Förstärkningen av dollarn under 2015 gjorde att företagsförtroendet i stora delar av den amerikanska industrin föll tillbaka. De senaste månaderna har fjolårets sjunkande inköpschefsindex för tillverkningsindustrin bromsat in, vilket kan indikera något förbättrade tillväxtförutsättningar för amerikansk industri (se Diagram 2).

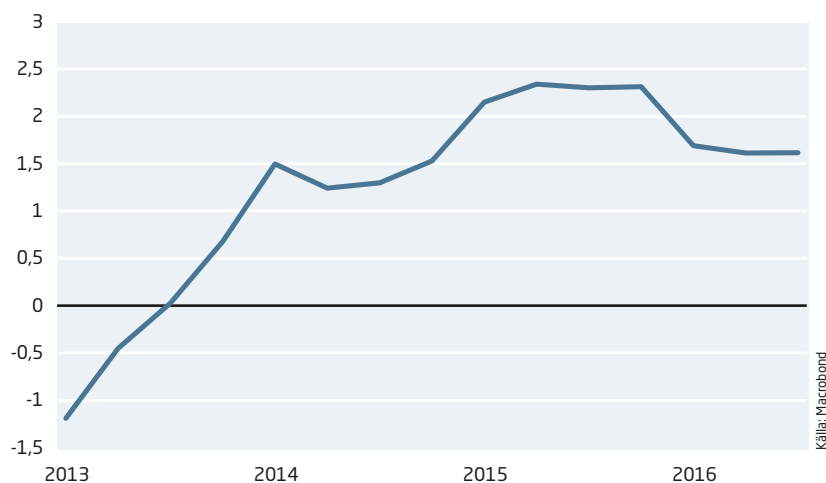
Trots att fallet i industriförtroendet har bromsat in gör den svagare tillväxten i början av 2016 att tillväxtprognoserna för den amerikanska ekonomin har skruvats ned. Mycket talar för att tillväxten för 2016 kommer bli en bit under 2 procent, vilket skulle innebära en inbromsning från en tillväxttakt på 2,6 procent 2015 och 2,4 procent 2014. De eventuella tillväxtstimulanser i form av skattelättnader och minskat regelkrångel som den nya amerikanska administrationen väntas införa kan leda till högre tillväxt 2017 men osäkerheten om den framtida utvecklingen är i dagsläget mycket stor.

Tillväxten i Europa saktar in

Tillväxten i euroområdet saktade in under de tre första kvartalen 2016 (se Diagram 3). Därmed bröts de senaste årens uppåtgående tillväxttrend som pågått sedan statsskuldskrisen 2012. Euroområdet växer dock fortfarande men jämfört med 2015 ser nu tillväxttakterna ut att ha dämpats.

Diagram 3. BNP-utveckling Euroområdet

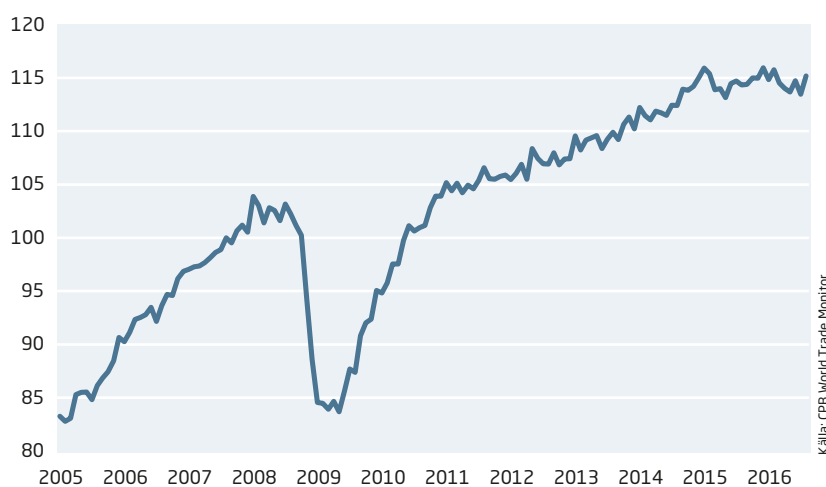
Årlig procentuell förändring, marknadspriser

Den högre ekonomiska aktiviteten 2014-2015 har gjort att arbetslösheten har pressats tillbaka något. Fortfarande ligger arbetslösheten i euroområdet som helhet kring tio procent, även om de regionala skillnaderna är stora. Konjunkturen har förbättrats men återhämtningen går alltså mycket långsamt och det finns fortfarande mycket lediga resurser både på arbetsmarknaden och i företagen. Penningpolitiken är fortsatt mycket expansiv med låg ränta och kvantitativa lättnader. Finanspolitiken har tidigare verkat åtstramande i många ekonomier men den åtstramande effekten är nu mindre vilket bör gynna tillväxten i Europa. Effekterna av den mycket expansiva penningpolitiska stimulansen på företagens investeringsplaner hämmas dock, både i USA och Europa, av en svag efterfrågan från omvärlden med fallande tillväxttakter i global industriproduktion och svag världshandel (se Diagram 4). Volymerna i världshandeln är idag till och med lägre än i början på 2015.¹ Inflationen är fortsatt låg och konjunkturen bedöms endast långsamt förbättras vilket gör att det kommer dröja länge innan den europeiska centralbanken (ECB) väljer att börja höja styrräntan.

Diagram 4. Världshandel

Indexerade nivåer, 2010 = 100

¹ Senaste utfallsdata är för augusti i år.

Bland de europeiska länder som valt att stå utanför eurosamarbetet är Storbritannien den största ekonomin. I och med att man valde att rösta för ett utträde ur den Europeiska unionen har företags- och konsumentförtroendet sjunkit, pundet fallit och tillväxtförutsättningarna blivit alltmer osäkra. Det är framför allt brittiska och internationella investeringar som skjuts på framtiden eller placeras i andra ekonomier som gör att tillväxten kommande år bedöms bli lägre. Även konsumtionstillväxten och övrig inhemsk efterfrågan bedöms minska till följd av ett framtida utträde, vilket även bidrar till de kraftigt nedreviderade tillväxtprognoserna för framför allt 2017 och framåt. De framtida utträdesförhandlingarna lär skapa oro och volatilitet både realekonomiskt och på finansiella marknader. Det gör att de samlade effekterna av ett brittiskt utträde på Europas övriga ekonomier bedöms vara negativa. Osäkerheten om vilka de ekonomiska effekterna kommer att bli är dock fortfarande hög.

Stora utmaningar för tillväxtekonomierna

Många av de stora tillväxtekonomierna har upplevt stora problem de senaste åren. I Brasilien krympte ekonomin under 2015. Landet har genomgått en förtroendekris för sin ekonomiska politik och har nu bytt regering vilket har bidragit till uppgång i förtroendeindikatorer de senaste månaderna, både bland företag och konsumenter. Ekonomin väntas dock fortsätta krympa under 2016. Ryssland har påverkats negativt av sanktioner och ett lågt oljepris, vilket har gjort att även denna ekonomi krympt. I de stora asiatiska tillväxtekonomierna Kina och Indien pekar tillväxtkurvorna åt olika håll. Kina är mitt i en strukturomvandling mot en mer konsumtionsdriven ekonomi. Från myndighetshåll försöker man kontrollera den avmattning i ekonomisk aktivitet som landet står inför. Tillväxttakterna är fortsatt relativt goda och mycket talar för att man i de officiella siffrorna kommer i närheten av sina tillväxtmål på 6,5-7 procent både 2016 och 2017. Detta är förvisso långt från tidigare tvåsiffriga tillväxttal och innebär ett mindre tillskott till den globala tillväxten än tidigare, men så länge avmattningen blir svag kommer bidraget fortsatt vara betydande. Till skillnad från Kina har Indien upplevt ökande tillväxttal de senaste åren och bedöms redan förra året ha gått om Kina i fråga om ekonomisk tillväxt.

Stora globala risker

Det finns i dagsläget stora risker för utvecklingen av den globala ekonomin. Några av de huvudsakliga riskerna utgörs av kommande normalisering av penningpolitiken, politisk och geopolitisk oro, Brexit, stora statsskulder, svårigheter att hantera de demografiska utmaningarna i tider av lägre produktivitetstillväxt, en kinesisk hårdlandning, fördelningspolitiska effekter av globaliseringen med eventuella protektionistiska motåtgärder samt de utmaningar som följer i vår tid av digitalisering och automatisering.

Expansiv penningpolitik kan göra att ammunition saknas vid nya kriser

Den penningpolitiska responsen på den djupa och segdragna lågkonjunkturen har i många avseenden varit nödvändig och bidragit till en mildare recession och en snabbar återgång till mer acceptabla tillväxttakter. Med så pass låga räntor runt om i flertalet av världens avancerade ekonomier har många tillgångar ökat kraftigt i värde. Snabbt ökande priser kan vara en grogrund för uppbyggnaden av bubblor. Vid kommande negativa chocker kan dessa bubblor riskera att brista med negativa följd-effekter på ekonomin i stort. Dessutom sker förmodligen en del felallokeringar till följd av de rekordlåga räntorna, vilket dämpar produktivitetstillväxten på sikt. En ytterligare risk om dagens extremt lätta penningpolitik visar sig bli långvarig är att

man vid nästa lågkonjunktur inte kommer ha lika mycket penningpolitiska muskler att hantera fallande tillväxttal och ökande arbetslöshet. Den penningpolitiska normaliseringen i att återföra styrräntor till mer neutrala nivåer har tidigare aldrig behövts göras från så låga nivåer och under så pass osäkra förhållanden som idag. Världens centralbanker är här ute på oprövat territorium. Att försöka höja styrräntorna utan att kväva en relativt svag konjunkturuppgång, samtidigt som man skapar en större penningpolitisk fallhöjd inför nästa konjunktursvacka, är en del av avvägningarna många centralbanker nu ställs inför.

Populister och auktoritära ledare skapar politisk och geopolitisk oro

Världen upplever ständigt nya oroshärdar. Ukraina och Syrien är exempel på platser där det idag pågår väpnade konflikter med många intressenter inblandade. Det mänskliga lidandet är enormt och har skapat folkvandringar bland annat på den europeiska kontinenten dit många har sökt sig. Utvecklingen i Ryssland skapar osäkerhet i Östersjöområdet och många populistiska partier har ökat i väljarstöd i många länder. Detta riskerar att försvaga den politiska styrkan hos de etablerade partierna i många av Europas ekonomier. Utfallet av det amerikanska presidentvalet kan göra att stabiliteten i vår omvärld utsätts för ytterligare påfrestningar. Många uttalanden i den amerikanska presidentvalskampanjen indikerar att den geopolitiska oron kan komma att öka den närmaste tiden.

Brexit både en politisk och ekonomisk risk

Det europeiska projektet fick sig en törn i och med att Storbritannien röstade för ett utträde ur den Europeiska unionen. De initiala reaktionerna på finansiella marknader och bland makrobedömare var stora. Pundet har förvisso fallit och tillväxtutsikterna för Storbritannien ser avsevärt dystrare ut men effekterna på europeisk och global ekonomi har än så länge varit små. Osäkerheten om vilka sorts avtal som kommer ingås mellan EU och Storbritannien samt hur snabb utträdesprocessen kommer vara riskerar att dämpa den ekonomiska investeringsviljan för en lång tid framöver. Utan vetskap om vilka spelregler som kommer gälla framöver blir de ekonomiska utsikterna för Storbritannien och dess närmaste handelspartners svåra att överblicka. Dessutom kan det brittiska utträdet orsaka turbulens inom EU med en förskjutning av maktförhållandena mot en mindre liberal och frihandelsinriktad politik. Storbritannien har dessutom varit en nära samarbetspartner till Sverige, vilket har varit betydelsefullt i många frågor som varit av vikt för Sveriges position inom EU.

Höga statsskulder leder till trångt handlingsutrymme

Vi såg 2012 hur enskilda länder med höga statsskulder kunde få problem att finansiera sig på finansiella marknader. Skuldnivåerna är i många avancerade ekonomier höga. Dessutom har många länder lån i utländsk valuta vilket gör att man blir beroende av finansmarknadernas förtroende för den egna valutan. Om ett lands valuta i ett sådant fall sjunker i värde ökar således betalningsbördan av räntebetalningarna på landets statsskuld, vilket tränger ut annan verksamhet som pensionsutbetalningar, skola och omsorg. De höga skuldnivåerna utgör därmed en risk för många enskilda ekonomier, vilket kan få negativa återverkningar på den globala tillväxten. Tack vare de höga statsskulderna finns det i många länder endast små möjligheter att finanspolitiskt bedriva en expansiv politik om en ny djup lågkonjunktur skulle inträffa i närtid.

Demografiska utmaningar och lägre produktivitet hotar samhällskontraktet

Många länder har en åldrande befolkning. Det skapar utmaningar som endast kan lösas genom fler arbetade timmar eller en högre produktivitetstillväxt. Den globala produktivitetstillväxten har varit svag sedan finanskrisen. De avancerade ekonomierna har inte kunnat upprepa den höga produktivitetstillväxten som rådde på 1990-talet och i början på 2000-talet. Att förutspå framtida produktivitetstillväxt är svårt och skapar i sig en osäkerhet. När det demografiska trycket ökar blir dock produktivitetstillväxten ännu mer avgörande för vårt framtida välstånd. Sekulär stagnation, vilket delvis innebär att investeringarna i produktivitetshöjande verksamheter blir för låga, har blivit hett omdebatterat på senare tid. I ett sådant scenario med långvarigt lägre produktivitetstillväxt tenderar de demografiska utmaningarna att bli ännu tydligare. För länder med höga välfärdsambitioner kan detta leda till skattehöjningar som kan skada företagande och konkurrenskraft. Det kan också leda till att man tvingas ompröva politiska välfärdsambitioner i många länder.

Kinesisk hårdlandning skulle skapa internationell turbulens

Det finns i dagsläget tydliga risker för den kinesiska ekonomin. Tillväxten har hittills hållits uppe delvis med hjälp av infrastruktursatsningar och mer expansiv penningpolitik. Obalanserna i den kinesiska ekonomin kvarstår dock fortfarande. Den ekonomiska politiken syftade länge till att bibehålla den höga ekonomiska aktiviteten med hjälp av investeringar. Detta har nu lett till att det råder överkapacitet på många håll i främst industriföretag. De många byggprojekten i landets många miljonstäder har gjort att det råder ett överskott på bostäder på vissa håll. Sammantaget gör denna överkapacitet att investeringstakten inte behöver öka så mycket framöver. Tillsammans med ett banksystem och en finansiell sektor som är underutvecklad med en allt högre utlåning till företagssektorn kan störningar skapa turbulens och en svagare tillväxt i Kina än förväntat. Spridningseffekterna till världsekonomin kan bli stora om världens andra största ekonomi skulle växa långsammare än vad prognoserna visar.

Protektionistiska strömningar hotar världshandeln och Sverige

Globaliseringen har fört med sig ökad världshandel och ett större välstånd i en stor del av världens ekonomier. Globaliseringen har även haft effekt på fördelningen av välståndet. Detta är en av förklaringarna till att populistiska strömningar ökat i många länder, vilket bland annat märkts genom att Storbritannien valde att rösta för ett utträde ur EU och att det amerikanska presidentvalet resulterade i att kommande president förespråkar mer murar och hinder för människor och varor att röra sig över gränser. En mer protektionistisk politik, inte minst i USA, med mindre handel skulle leda till lägre tillväxt i världsekonomin framöver. En sådan handelspolitisk inriktning skulle få särskilt stora konsekvenser för ett litet och exportberoende land som Sverige. Länder som likt Sverige saknar stora hemmamarknader kommer att drabbas hårdast om den internationella handelspolitiken utvecklas i mer protektionistisk inriktning under kommande år.

Digitaliseringen ändrar förutsättningarna för tillväxt

Datorer och automatisering har gjort att produktiviteten har utvecklats väl fram till finanskrisen. Implementeringen av datorer och internet bidrog till att bl.a. Sverige kunde dra nytta av en hög produktivitetstillväxt, framför allt under tioårsperioden 1995-2005. Innovation och teknologisk utveckling har historiskt sett varit en av grundförutsättningarna för vår ekonomiska tillväxt. Idag befinner vi oss mitt i en

sådan transformation av vårt samhälle där digitaliseringsprocesser börjar genomsyra vardagen för både hushåll och företag. Om vi möter digitaliseringens utmaningar på ett väl avvägt sätt kan denna utveckling förhoppningsvis ge positiva effekter på högre produktivitet och ett förbättrat välbefinnande. Storleken på dessa effekter och om vi kommer låta denna teknologiska utveckling få nå sin fulla potential är däremot osäkert och kan komma att påverka produktivitetstillväxten på sikt.

Inhemska risker ökar osäkerheten om den framtida utvecklingen ytterligare

I dagens globaliserade värld möter små öppna ekonomier till stor del samma risker som den globala ekonomin står inför (se ovan under globala risker). Utöver risker såsom ökande inslag av protektionism, uppbyggnad av tillgångsbubblor och varaktigt lägre produktivitetsutveckling som påverkar både global och svensk ekonomi står Sverige inför ett antal inhemska risker. Dessa kan fördjupa nästkommande lågkonjunktur och försvåra kommande återhämtning för svensk ekonomi.

Kan inte förlita oss på inhemsk konsumtion vid nästa konjunkturåterhämtning

En rad internationella bedömare som OECD, IMF och EU-kommissionen framför att prisutvecklingen på bostäder inte har varit långsiktigt hållbar de senaste åren. En prisökningstakt som vida överstiger inkomstutvecklingen bland hushållen har resulterat i ökad skuldsättning. Ökningstakten i hushållens skuldsättning har bidragit till att amorteringskrav har införts och att skuldkvotstak har diskuterats som nästa steg. Dagens skuldnivåer hos många hushåll kan dock fortfarande innebära en ökad risk om vi skulle få se kraftigt sjunkande bostadspriser. En djup global lågkonjunktur skulle kunna leda till sjunkande efterfrågan och lägre priser som kan få återverkningar på både konsumtionsutveckling och tillväxt. Det går därför inte att förlita sig på att inhemsk ekonomi ska agera draglok även vid nästa konjunkturåterhämtning.

Kommunalskattehöjningar minskar incitamenten till arbete

Många kommuner står inför betydande problem med hur de ska finansiera sina utgifter kommande år. Kostnader förknippade med ett högre demografiskt tryck i kombination med integrationsutmaningarna framöver gör att utgiftsökningar i kommunerna kan komma att leda till höjda kommunalskatter. Genom att höja kommunalskatter kan mer inkomster genereras för kommunerna på kort sikt. Detta skulle dock få allvarliga konsekvenser för incitament till arbete och öka jämviktsarbetslösheten. På längre sikt skulle mycket av de kortsiktiga budgetförstärkningarna ätas upp av färre arbetade timmar i befolkningen. Alltför vidlyftiga kommunalskattehöjningar skulle kunna leda till försämrade tillväxtförutsättningar för Sverige som helhet på några års sikt. Ännu högre skattetryck kan göra det ännu svårare för de konkurrensutsatta företagen att rekrytera den personal de önskar. Efterfrågan på arbetskraft överstiger redan idag utbudet i många sektorer vilket gör att tillväxtpotential och konkurrenskraft hämmas.

Återhållsamma löneökningar nödvändigt för förbättrad konkurrenskraft

Sedan finanskrisen har produktivitetsutvecklingen i Sverige och en rad andra länder varit svag. Detta har lett till att länder inte har kunnat hämta igen vad som förlorades i och med finanskrisen. En långsammare utveckling i produktivitet ställer ytterligare krav på hur arbetskostnaderna kan tillåtas öka framöver. De länder som förmår anpassa sina arbetskraftskostnader till framtida produktivitetsutveckling kan skapa

konkurrensfördelar för sina företag i den globala konkurrensen. Om inte löneökningarna blir tillräckligt återhållsamma försvåras möjligheterna för svenska företag att konkurrera framgångsrikt på internationella marknader de närmaste åren. Försämrade konkurrenskraft skulle troligtvis innebära en fortsatt försämring i exportmarknadsandel och industriproduktion med lägre tillväxt i svensk ekonomi som följd. Avtalsrörelser innebär alltid risker för konkurrenskraftens utveckling. I skenet av de många utmaningarna den globala ekonomin står inför bör svenska löneökningar bli återhållsamma för att på bästa sätt kunna bidra till förbättrad konkurrenskraft för svenska företag.

Vi kan inte blunda för riskbilden

De ovan nämnda riskerna utgör endast en del av de utmaningar Sverige står inför. Vi är mitt inne i en regleringsvåg för att upprätthålla makrofinansiell stabilitet. Hela detta område är delvis på experimentstadiet och kan inte utvärderas till fullo förrän vi i framtiden kan blicka bakåt. Integrationsutmaningarna kan innebära statsfinansiella kostnader på både kort och lång sikt om det ökade arbetsutbudet inte kan mötas av en högre efterfrågan. Detta riskerar leda till skattehöjningar på företagssektorn som kan inverka på företagets konkurrenssituation. Vi ser sjunkande skolresultat som, om trenden inte vänds, kan leda till sämre tillgång på humankapital för våra företag, sämre konkurrenskraft, högre arbetslöshet och mer segregation.

Sammantaget är dock Sveriges stora omvärldsberoende och det groende globala missnöjet med frihandel i och med de ökande protektionistiska strömningarna att betrakta som det kanske största hotet mot Sverige. Mycket av vårt välbefinnande har byggts av att svenska företag varit framgångsrika i världshandeln. De stora prövningar som världshandeln nu står inför kan få större negativa konsekvenser för Sverige än många andra länder eftersom vi dels är ett litet land, dels har ett mycket stort exportberoende.

Idag är nedåtriskerna för den framtida ekonomiska utvecklingen kanske fler än någonsin tidigare. En del av dessa går att åtgärda i Sverige medan andra risker utgörs av globala trender som Sverige har svårare att påverka. Med hänsyn tagen till den mycket negativa riskbilden i världsekonomin är det av största vikt att vi möter denna oroliga framtid med löneökningar och villkor för ett internationellt företagande som blir på nivåer som stärker förutsättningarna för konkurrenskraft och jobbskapande. Vi bör se till att Sverige står väl rustat inför de negativa chocker som kan komma att drabba global och inhemsk ekonomi framöver.

Sveriges konkurrenskraft är hotad

För Sverige, som är en liten och öppen ekonomi med ett stort beroende av utrikeshandel, är internationell konkurrenskraft av stor betydelse. Många svenska företag, varav en stor del är små och medelstora, säljer varor och tjänster på internationella marknader. Internationellt konkurrenskraftiga företag påverkar även förutsättningarna för utvecklingen på arbetsmarknaden. En stor del av våra jobb finns inom sektorer som direkt eller indirekt är internationellt konkurrensutsatta. Detta gäller främst inom tillverkningsindustrin men även stora delar av tjänstesektorn är idag konkurrensutsatt. Dessutom är beroendet av exportindustrin även stort för jobbtillväxten inom branscher som inte är internationellt konkurrensutsatta.

Konkurrenskraft är ett komplext begrepp som inbegriper många delar. Det beskriver hur väl företag kan skapa värden som är attraktiva för konsumenter och användare på globala marknader.² Ett konkurrenskraftigt företag förmår ta marknadsandelar på bekostnad av mer konkurrenssvaga företag. På aggregerad nivå talar man därför om ett nollsummespel där ett företag vinner marknadsandelar på bekostnad av sjunkande marknadsandelar för andra företag. Länder med många effektiva företag som står sig väl i den internationella konkurrensen har goda förutsättningar att få det totala välståndet att växa.

Ett sätt att bedöma länders konkurrenskraft är genom att se till förmågan att exportera. På kortare sikt påverkar pris- och kostnadstrycket tillsammans med produktiviteten ett lands förmåga att hävda sig på internationella marknader. På längre sikt skapas konkurrenskraft främst av hur mycket ett land förmår öka produktionskapaciteten genom väl avvägda investeringar av olika slag. Det kan då handla om utbildning och kompetensutveckling av arbetskraften för att öka dess skicklighet eller om teknologihöjande insatser som till exempel forskning och utveckling eller innovation. Sammantaget bidrar detta till att göra arbetsmetoder och produkter mer effektiva och tilltalande så att de kan attrahera ett större antal konsumenter på globala marknader.

Svagt utfall av vår konkurrenskraft

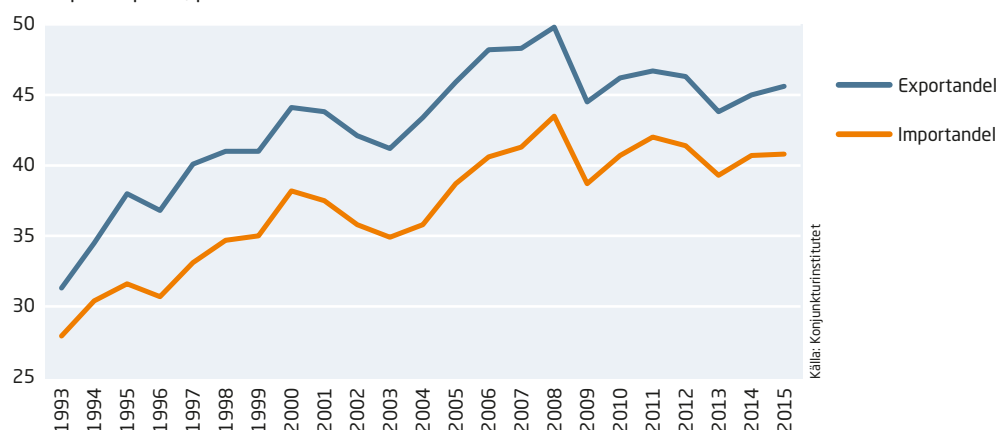
Utrikeshandeln med varor och tjänster har över tid fått allt större betydelse för vårt välstånd (se Diagram 5). Idag står exporten av varor och tjänster för ungefär 45 procent och importen för cirka 41 procent av BNP.³

² Se exempelvis rapporten *Svensk konkurrenskraft* från Tillväxtanalys 2009 för en diskussion om konkurrenskraftsdefinitioner.

³ Data för 2015.

Diagram 5. Utrikeshandelns andel av svensk BNP

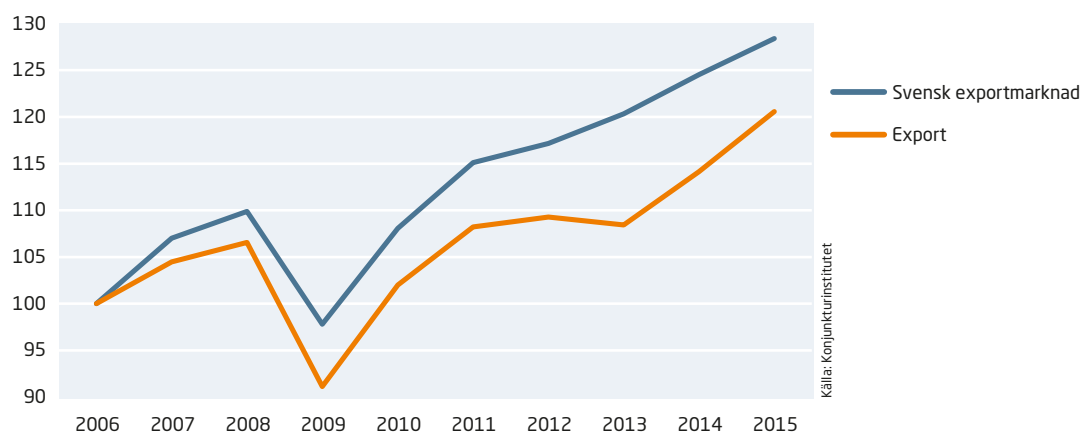
Löpande priser, procent av BNP

Exporten har ökat över tid men exporttillväxten har det senaste decenniet varit långsammare än i OECD-länderna som helhet. Detta har gjort att Sverige har tappat marknadsandelar i världshandeln.⁴ Diagram 6 visar att svensk export sedan 2006 har vuxit långsammare än vår exportmarknad.⁵ Svensk export har under denna period vuxit med cirka 8 procentenheter mindre än vad vår exportmarknad har gjort. Detta är ett tydligt tecken på att Sverige har tappat marknadsandelar under denna period. De förlorade marknadsandelarna har förmodligen till viss del konjunkturella orsaker i och med att Sverige har en produktmix med stora inslag av insats- och investeringsvaror. Den mycket tröga globala återhämtningen sedan finanskrisen har gjort att efterfrågan på sådana varor varit svag under en lång tid.⁶

Diagram 6. Utveckling av svensk export och exportmarknad

Index 2006 = 100

⁴ Att Sverige tappar marknadsandelar i den totala världshandeln är i sig naturligt eftersom fler och fler företag och länder har gett sig in i den globala konkurrensen om marknadsandelar.

⁵ Exportmarknadens utveckling mäts här enligt importtillväxten i de länder Sverige exporterar till.

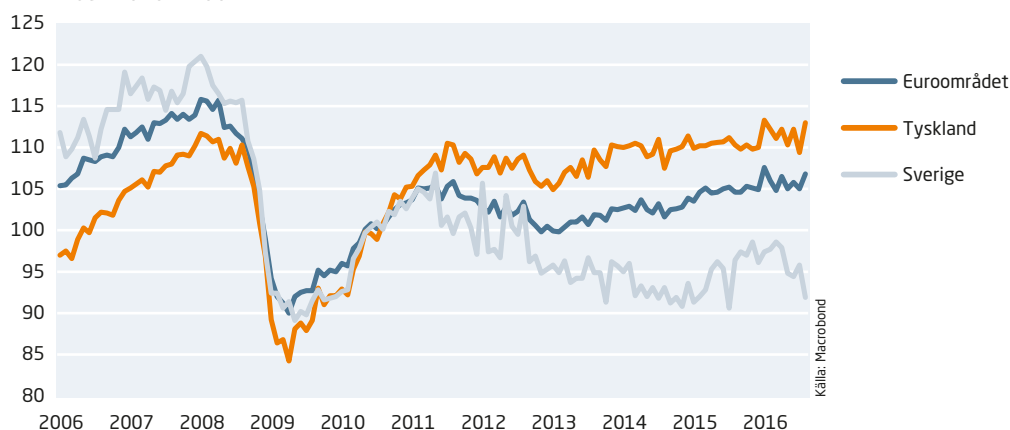
⁶ EU-kommissionens landrapport för Sverige 2016 hävdar att det snarare är konjunkturella än strukturella faktorer som ligger bakom de förlorade svenska marknadsandelarna. Det är dock svårt att med bestämdhet hävda det ena eller andra förrän global konjunktur normaliserats.

Svensk industriproduktion har drabbats negativt av den relativt svaga varuexport-utvecklingen. Traditionellt brukar svensk industriproduktion gynnas av en global återhämtning men de senaste åren har utvecklingen varit svag. Förra året förbättrades produktionsnivåerna men en stor del av denna uppgång är nu uttraderad. Den svenska utvecklingen i industriproduktion skiljer sig kraftigt från den tyska som i stort sett är uppe på samma nivåer som före finanskrisens utbrott (se Diagram 7). Även euroområdet som helhet har haft en mer gynnsam utveckling än den i Sverige. Denna skillnad indikerar de svårigheter svensk industri har haft att växa i tider av svag global efterfrågan.

Detta har även lett till att sysselsättningstillväxten inom industrin varit relativt låg under denna period. Industrijobben är viktiga för innovationer och produktivitet-utveckling och om Sverige tappar för mycket av sin industriella bas i form av produktion och tillverkning riskerar även FoU och tjänster kopplade till eftermarknaden att försvinna. Sverige får då svårare att behålla de delar av näringslivet som står ännu högre upp i värdekedjan.⁷

Diagram 7. Industriproduktion i Sverige, euroområdet och Tyskland

Index 2010 = 100

Konkurrenskraft ett relativt mått

Det finns en mängd faktorer som påverkar företagens förmåga att konkurrera på internationella marknader. Vissa har stor betydelse för konkurrensförmågan på kortare sikt, medan andra är mer betydelsefulla för den långsiktiga förmågan. För att få avsättning för den befintliga produktionen, och på så sätt också generera resurser för investeringar och sysselsättningstillväxt, är kostnadstryck i relation till företagens produktivitet avgörande. De företag och de länder som förmår producera de mest attraktiva produkterna till lägsta pris är vinnare i den globala konkurrensen. Förutsättningarna för att bli vinnare i den tuffa internationella konkurrensen påverkas främst av växelkursen, produktiviteten och arbetskraftskostnaderna.

1. **Växelkurs:** För en liten öppen ekonomi med rörlig växelkurs som den svenska kan växelkursens utveckling påtagligt inverka på vilka priser företag kan sätta i kronor räknat och därmed även på företagens konkurrenssituation.

⁷ Industrins ekonomiska råd (2016) hävdar till exempel att det, trots ett stort fokus på globala värdekedjor, inte finns något fog för att tillverkningens betydelse drastiskt kommer att minska.

2. **Produktivitet:** Produktiviteten i svensk ekonomi i relation till den i våra konkurrentländer, både i nivå och i utvecklingstermer, påverkar långsiktigt vår konkurrenskraft. I ett högproduktivt land går det, allt annat lika, att producera samma kvantitet till lägre kostnad som i ett land med lägre produktivitet.
3. **Arbetskraftskostnader:** Jämfört med konkurrentländer leder ett högt kostnadstryck i relation till produktiviteten, det vill säga en hög enhetsarbetskostnad, till att landets företag antingen tvingas höja priser med minskade marknadsandelar som följd eller till att de tvingas minska sina vinster med mindre investerings- och sysselsättningstillväxt som följd.⁸

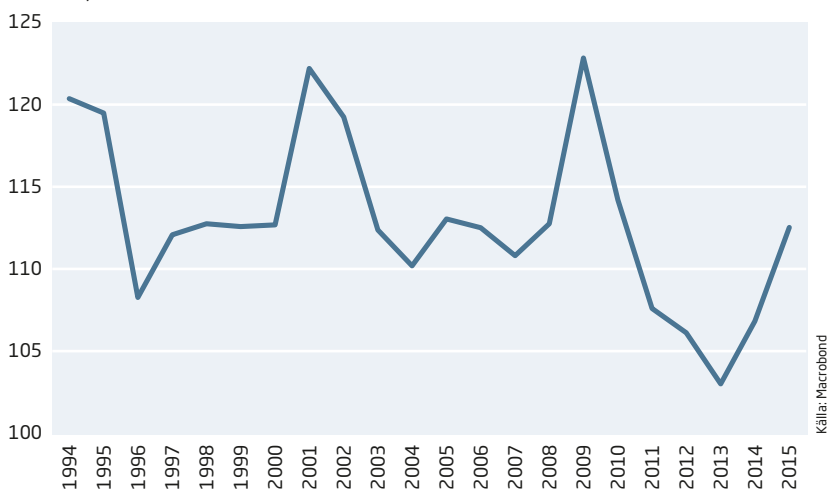
Utvecklingen av växelkurs, produktivitet och arbetskraftskostnader i Sverige i relation till motsvarande förändringar i vår omvärld bestämmer således mycket av hur svensk konkurrenskraft utvecklas.

En starkare krona framöver påverkar exportföretagens konkurrenskraft negativt

Växelkursen har haft stor betydelse för utvecklingen av svensk export. Vid tidigare nedgångar i svensk och global ekonomi har den svenska kronan försvagats, vilket har gynnat svensk export. När Sverige hade en fast växelkurs kunde Riksbanken föra en penningpolitik som aktivt gjorde att kronan deprecierade mot våra konkurrentländers valutor. Detta gynnade den svenska exportutvecklingen. Sedan införandet av en flytande växelkursregim har kronan oftast försvagats i tider av global ekonomisk oro eftersom internationella placerare då har valt större och, vad som upplevs som, säkrare valutor. De senaste årens försök att få upp inflationen har gjort att Riksbanken har behövt föra en mycket expansiv penningpolitik för att motverka en växelkursförstärkning. Detta bidrog till en försvagad växelkurs 2014-2015 (se Diagram 8). Under 2015 växte svensk export oväntat mycket, vilket bl.a. var en följd av en svagare krona som gynnade företag med försäljning i annan valuta.

Diagram 8. Kronans utveckling

KIX, nivå

Källa: Macrobond

Anm: Ett högre värde på KIX innebär en svagare växelkurs.

⁸ Självfallet beror nivån på arbetskraftskostnaderna av hur arbets- respektive kapitalintensiva ett lands företag är.

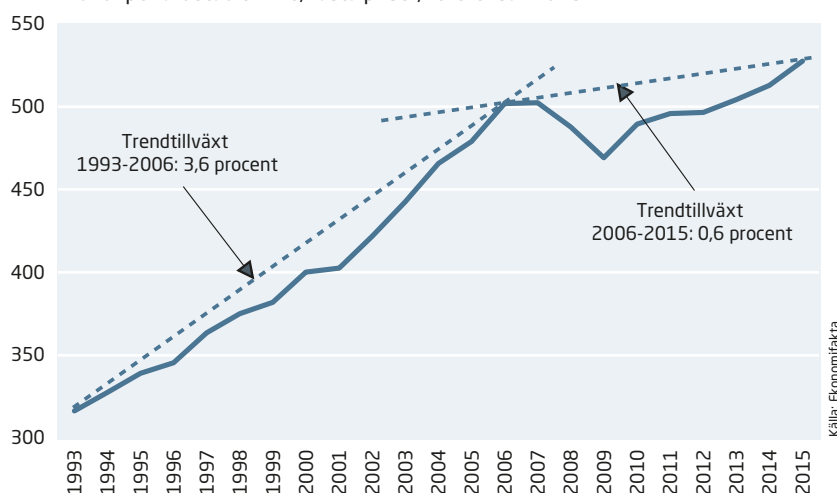
Det finns många argument för att kronan skulle vara strukturellt undervärderad. Sverige har bl.a. överskott i sin bytesbalans, relativt låg statsskuld och sunda offentliga finanser. Dessutom förväntar sig många internationella bedömare att svensk BNP-tillväxt kommer att bli högre än i många konkurrentländer den närmaste tiden, till viss del beroende på högre inhemsk efterfrågan.⁹ Det högre resursutnyttjandet i Sverige än i en stor del av omvärlden talar för en snabbare normalisering av svenska styrräntor än exempelvis de som råder i euroområdet. Följaktligen bedöms den svenska kronan långsamt stärkas i värde de kommande åren. Detta skulle, allt annat lika, leda till en sämre konkurrenssituation för svenska företag den närmaste tiden.

Produktivitetstillväxten har mattats av

På lång sikt bestäms mycket av vårt välstånd av hur väl produktiviteten utvecklas. Sedan finanskrisen har Sverige och många andra avancerade ekonomier haft en svag produktivitetstillväxt. Produktivitetstillväxten i det svenska näringslivet var i genomsnitt cirka 3,6 procent per år mellan 1993 och 2006 (se Diagram 9).

Diagram 9. Produktivitetstillväxt i det svenska näringslivet

Kronor per arbetad timme, fasta priser, referensår 2015

Det senaste decenniet har tillväxten mattats av betydligt. Genomsnittstillväxten sedan 2006 har varit så låg som 0,6 procent per år.¹⁰ Trendtillväxten har med högsta sannolikhet saktat in både i Sverige och globalt. En lägre potentiell produktivitetstillväxt framöver minskar, allt annat lika, utrymmet för stora löneökningar om svensk konkurrenskraft ska bibehållas. En lägre produktivitetstillväxt gör att de arbetade timmarna i ekonomin behöver växa för att BNP-tillväxten ska kunna utvecklas i önskad takt. Därför är det viktigt att arbetslösheten minskar och fler kommer i arbete. Detta kan möjliggöras genom att efterfrågan och utbud på lågkvalificerad arbetskraft tillåts mötas vid ett lägre pris än idag och/eller att välavvägda och kostnadseffektiva utbildningsinsatser för de som saknar gymnasial utbildning införs.

⁹ IMF väntar sig till exempel i sin prognos från oktober 2016 att svensk BNP kommer växa med 3,6 procent 2016 och 2,6 år 2017. Detta ska jämföras med prognosen för den avancerade delen av Europa på 1,7 respektive 1,5 procent.

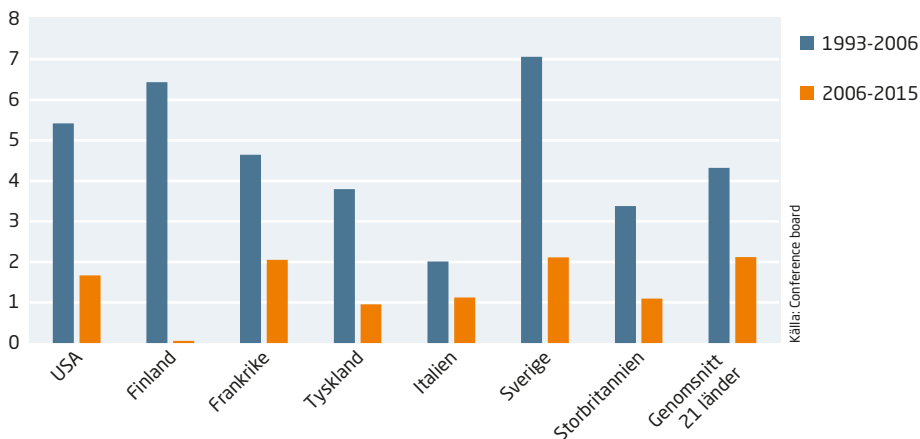
¹⁰ Förmodligen ligger den långsiktiga produktivitetstillväxten mellan de två medelvärdena som illustreras i diagrammet. Genomsnittstillväxterna i produktivitet 1993-2006 respektive 2006-2015 syftar endast till att beskriva en inbromsning i produktivitetstillväxt och att vi troligtvis inte kan vänta oss samma goda produktivitetstillväxt framöver som vi hade kring millennieskiftet.

För att åstadkomma produktivitetssökningar krävs investeringar. Både materiella och immateriella investeringar är viktiga för produktivitetstillväxten. En hög investeringsnivå räcker emellertid inte för att säkerställa en god produktivitetstillväxt. Utöver investeringar krävs att det kunskapstapp, som de fallande PISA-resultaten ger uttryck för, stoppas. Annars blir det svårare att fördjupa och utveckla det human-kapital som Sverige har för att möta de ökande krav på kompetens i arbetskraften som dagens företag efterfrågar. Tillsammans med ett gott näringslivsklimat och sunda institutioner kan väl avvägda investeringar och en ökad kompetensnivå i arbetskraften skapa bra möjligheter till produktivitetstillväxt. Idag gör det osäkra omvärldsläget att vi ser för lite globala investeringar. Detta svaga globala investeringsklimat gör att det finns påtagliga risker för att produktivitetstillväxten i många avancerade ekonomier kommer att ligga kvar på en lägre tillväxtbana under lång tid framöver.

Det senaste decenniet har produktivitetstillväxten i flertalet avancerade ekonomier bromsat in. När tillverkningsindustrin studeras blir denna inbromsning särskilt tydlig i Sverige och Finland (se Diagram 10). Produktivitetstillväxten i tillverkningsindustrin var dock fortfarande högre i Sverige än i många konkurrentländer 2006-2015. Skillnaden i produktivitetstillväxt gentemot många länder har dock minskat under det senaste decenniet och svensk tillverkningsindustri växer inte längre snabbare än den genomsnittliga tillverkningsindustrin.¹¹ För de senaste åren, 2011-2015, har utvecklingen i Sverige till och med varit sämre än genomsnittet. Det är således inte alls givet att det svenska näringslivet, och den konkurrensutsatta tillverkningsindustrin, framöver ska kunna ligga kvar på en högre produktivitetstillväxt än i våra konkurrentländer. Detta är särskilt oroande i skenet av de sjunkande resultaten i den svenska skolan som försämrar förutsättningarna för produktivitetstillväxt på sikt.

Diagram 10. Relativ produktivitetstillväxt

Årlig procentuell tillväxt, genomsnitt

Anm: De 21 länder som ingår i landjämförelsen är alla utvecklade OECD-länder.

En förklaring till att Sverige ännu inte har förlorat mer jämfört med många andra länder vad gäller produktivitetstillväxt i tillverkningsindustrin har att göra med den svagare kronan och den tillfälliga produktivitetstoppen för svensk tillverkningsindustri 2015.¹² Den svagare kronan gjorde att det blev lättare för många företag

¹¹ Genomsnittet baseras på tillverkningsindustrin i de 21 länder som källan Conference board har produktivitetsdata över. Dessa länder är alla avancerade OECD-länder.

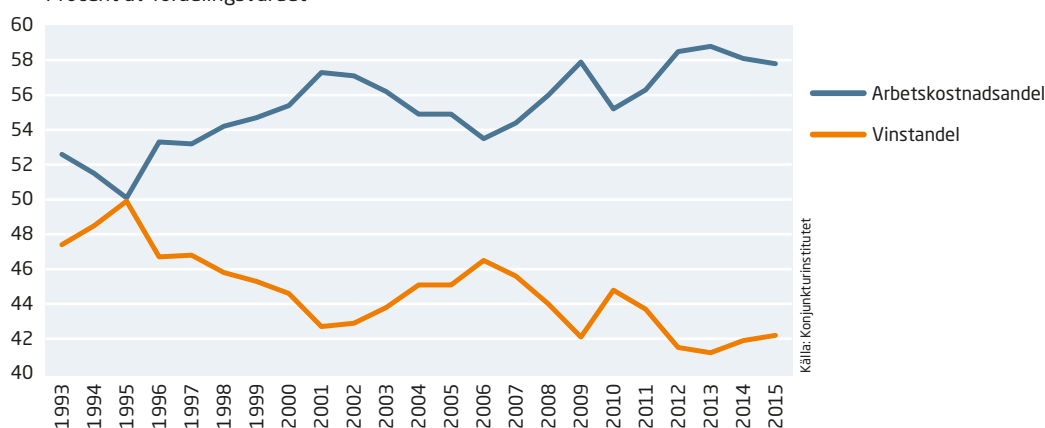
¹² Det bör noteras att produktiviteten i den svenska tillverkningsindustrin ser ut att ha nått sin topp under 2015 och att produktivitetstillväxten under det första halvåret 2016 har fallit samtidigt som den istället har fortsatt att växa i exempelvis USA och Tyskland.

att få avsättning för sina produkter på exportmarknaderna. Det ledde till att varuexporten växte oväntat mycket och att produktivitetstillväxten under fjolåret blev hög. Denna växelkurseffekt på export och därmed produktion och produktivitet påverkar konkurrenskraften i det korta perspektivet. På längre sikt kan det svenska konkurrensutsatta näringslivet inte förlita sig på en svagare krona för att uppnå förbättrad konkurrenskraft.¹³

Arbetskraftskostnaderna betydelsefulla för svenska företag

Förädlingsvärdet i det svenska näringslivet kan delas upp i en vinstandel och en arbetskostnadsandel. Över tid har arbetskostnadernas andel av det totala förädlingsvärdet ökat (se Diagram 11). De senaste åren har arbetskostnadsandelen nått sina högsta nivåer sedan 1993 och motsvarar nu ungefär 58 procent av näringslivets förädlingsvärde.¹⁴ Denna höga andel innebär att arbetskraftskostnaderna spelar en avgörande roll för företagens internationella konkurrenskraft.

Diagram 11. Arbetskostnads- och vinstandel i näringslivet
Procent av förädlingsvärdet

Anm: Med vinstandel avses här bruttovinstandelen.

Om utvecklingen av arbetskostnadsandelen i det svenska konkurrensutsatta näringslivet sätts i relation till motsvarande utveckling i vår omvärld kan man skapa sig en uppfattning om hur avkastningen på produktivt kapital förändrats över tiden i olika länder.¹⁵ I Diagram 12 visas denna utveckling för tillverkningsindustrin i Sverige och ett antal konkurrentländer. I italiensk och framför allt i finsk industri har arbetskostnadsandelen ökat mer än motsvarande andel i den svenska industrin. Däremot har utvecklingen i USA och Storbritannien varit sådan att arbetskostnadsandelen minskat över tid. Följaktligen har vinstandelen i dessa länder ökat.¹⁶ Detta innebär att en allt större andel av förädlingsvärdet tillfallit produktionsfaktorn kapital i dessa länders tillverkningsindustri. Utvecklingen i Sverige har varit snarlik den i Tyskland och Frankrike och det går inte utifrån ett resonemang om relativa arbetskostnadsandelar att med bestämdhet säga att den svenska tillverkningsindustrin varken har vunnit eller förlorat i konkurrenskraft det senaste decenniet.

¹³ Se diskussionen ovan om växelkursförstärkning på längre sikt och de mer kortsiktiga prognoserna som tyder på en starkare krona även på kortare sikt.

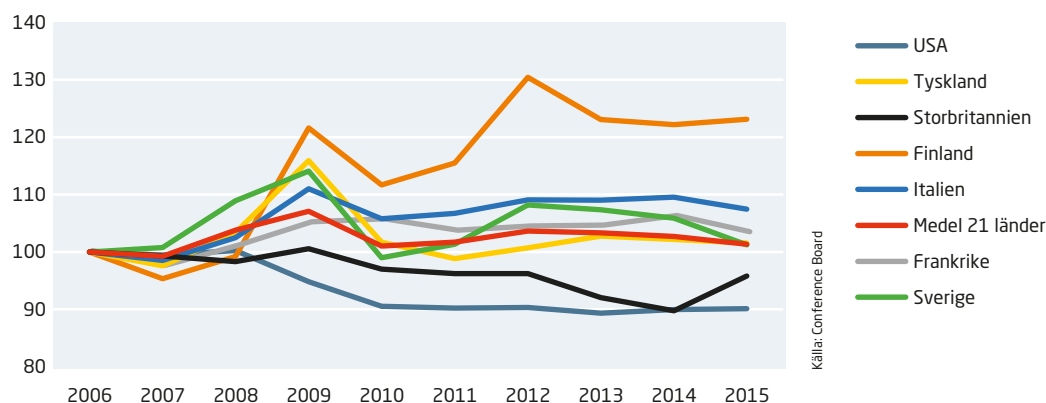
¹⁴ I industrin var arbetskostnadsandelen ca 53 procent 2015, det vill säga något lägre än för näringslivet som helhet. 53 procent är ändå att betrakta som en betydande andel. Arbetskostnadernas utveckling är således av stor betydelse också för den konkurrensutsatta industrin.

¹⁵ Till viss del kan strukturella orsaker påverka arbets- och vinstandelarna. Förändringar i hur arbets- respektive kapitalintensiv ett lands industri är över tid påverkar andelarna. De relativa förändringarna i arbets- och kapitalintensitet mellan ländernas industrier bedöms dock vara små under den relativt korta tidshorisont som studeras i diagrammet.

¹⁶ Vinstandelen definieras som ett minus arbetskostnadsandelen.

Diagram 12. Utvecklingen av arbetskostnadsandelar i tillverkningsindustrin för ett urval av länder

Index 2006 = 100

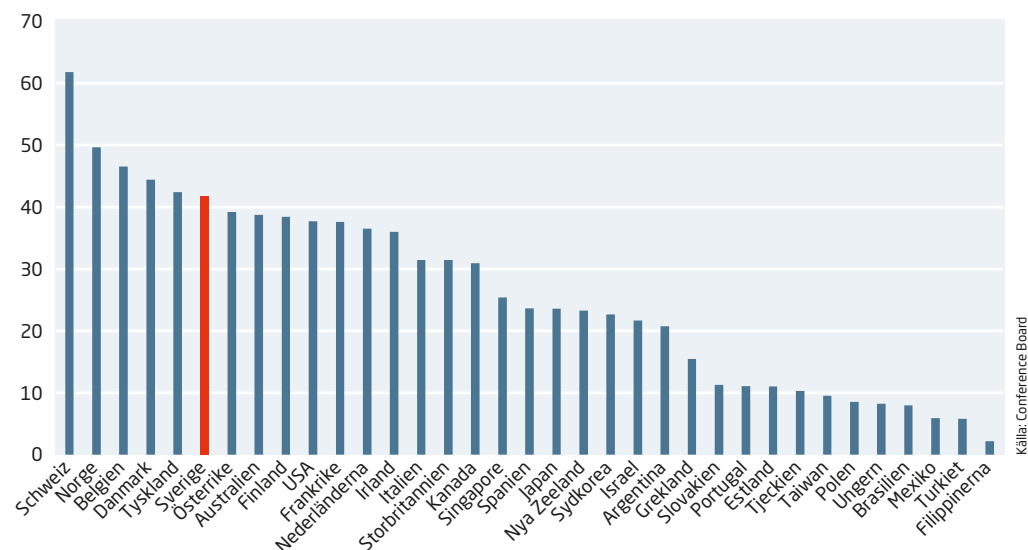

Anm: De 21 länder som ingår i landjämförelsen är alla utvecklade OECD-länder.

Tillverkningsindustrins arbetskraftskostnader är i Sverige högre än i många konkurrentländer. Jämfört med länderna inom Europa, hade den svenska tillverkningsindustrin de sjätte högsta arbetskraftskostnaderna 2015. Den svenska tillverkningsindustrin hade ca två procents lägre arbetskraftskostnader än den tyska medan de exempelvis var ca 10 procent högre än i både USA och Frankrike (se Diagram 13).¹⁷

Diagram 13. Arbetskraftskostnadsnivå inom tillverkningsindustrin

Dollar per arbetad timme, värden för 2015

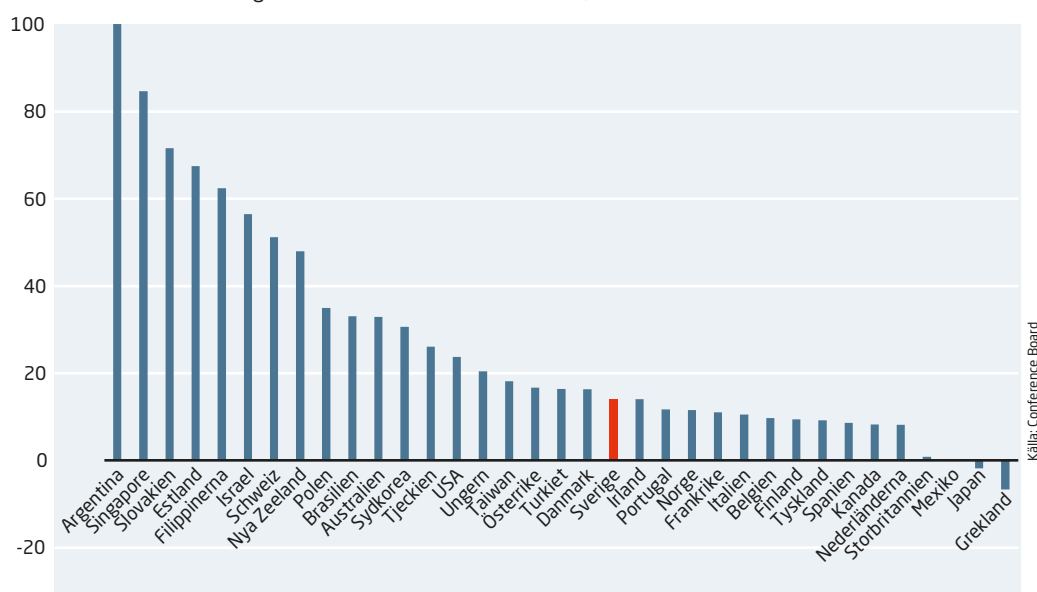

Anm: Schweiz nivå för 2015 saknades i Conference board. Nationella statistikinstitut på ökningstakten har använts för att räkna ut Schweiz nivå för 2015.

¹⁷ När europeiska data studeras från Eurostat Labor Cost Survey är rangordningen likartad, även om nivåerna skiljer sig åt något jämfört med Conference Board. De svenska arbetskraftskostnaderna som redovisas i diagrammet är lägre än i denna alternativa källa.

Utvecklingen av arbetskraftskostnaderna de senaste åren skiljer sig åt från land till land (se Diagram 14). Vissa konkurrentländers industrier har haft högre ökningar av arbetskraftskostnaderna jämfört med Sverige medan förändringarna i andra länder har varit mer måttliga. Det är framför allt länder med en ursprungligt låg nivå som har vuxit snabbt men även i länder som Schweiz, USA och Danmark har ökningarna varit större än i Sverige. Tillverkningsindustrin i exempelvis Frankrike, Finland och Tyskland har å andra sidan haft en lägre ökningstakt än den svenska. Jämfört med Tyskland, som kanske är att betrakta som den största konkurrenten för svensk tillverkningsindustri, har således de relativa arbetskraftskostnaderna utvecklats till Sveriges nackdel.

Diagram 14. Arbetskraftskostnadernas utveckling 2006-2015, tillverkningsindustrin
Procentuell förändring i nominella arbetskraftskostnader, dollar

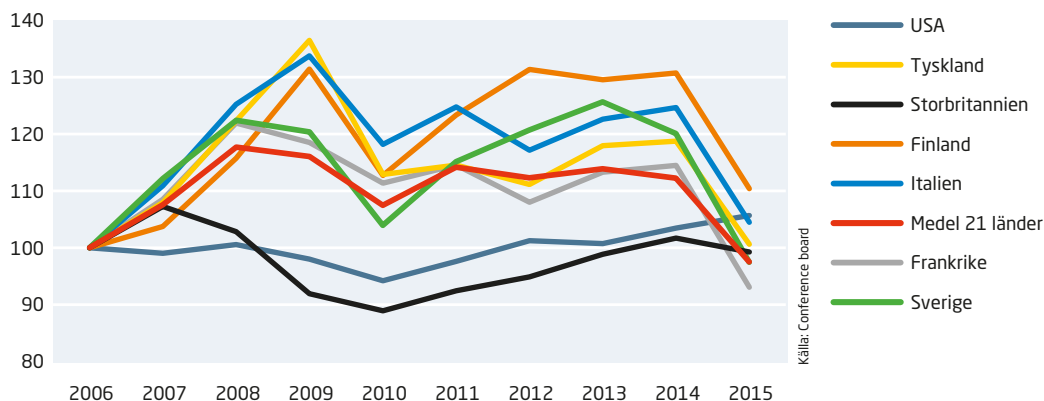
Anm: Schweiz nivå för 2015 saknades i Conference board. Nationella statistikinstitut på ökningstakten har använts för att räkna ut Schweiz nivå för 2015. Argentina har på grund av stora växelkursförändringar haft en betydligt högre tillväxttakt i arbetskraftskostnaderna än övriga länder. Argentinas tillväxt var 214 procent men har i diagrammet lästs till 100 procent för att göra det mer överskådligt.

Den höga nivån på arbetskraftskostnaderna i Sverige behöver inte utgöra ett problem för vår konkurrenskraft om de motsvaras av en högre produktivitet än i omvärlden. Produktivitetsjusterad arbetskraftskostnad, så kallad enhetsarbetskostnad, beskriver arbetskostnaden för att producera en enhet av en vara eller tjänst.¹⁸ Sverige hade en hög produktivitetstillväxt under decenniet kring millennieskiftet, främst orsakad av en växande IKT-sektor. Detta gjorde att enhetsarbetskostnaden i den konkurrensutsatta tillverkningsindustrin då utvecklades relativt förmånligt sett ur ett svenskt perspektiv. Sedan finanskrisen har däremot produktiviteten, både i Sverige och i många av våra konkurrentländer, utvecklats svagt. De länder som inte förmådde anpassa sina arbetskraftskostnader fick då erfara ökade enhetsarbetskostnader (se Diagram 15). Sverige var ett av dessa länder fram till 2013, varefter växelkursförsvagningen av den svenska kronan gjorde att konkurrenssituationen i termer av enhetsarbetskostnader förbättrades 2014-2015.

¹⁸ Vid internationella jämförelser av enhetsarbetskostnader bör man ha i åtanke att måttet inte fångar eventuella skillnader i branschstruktur då enhetsarbetskostnaderna ofta skiljer sig åt mellan kapital- och arbetsintensiva företag.

Diagram 15. Enhetsarbetskostnader i tillverkningsindustrin

Indexerat basår 2006 = 100, dollar

Anm: De 21 länder som ingår i landjämförelsen är alla utvecklade OECD-länder.

Växelkursen spelar i allra högsta grad en betydande roll för hur väl företag kan konkurrera på internationella marknader. Därför bör hänsyn tas till hur växelkursen har fluktuerat över tid för att kunna bilda sig en uppfattning om hur konkurrenskraften utifrån kostnadssidan har utvecklats. När vi blickar framåt går det däremot inte att förlita sig till att försvagningar av växelkursen ska förbättra svenska företags konkurrenssituation. Som diskuterades ovan i avsnittet om växelkursens betydelse för exportutvecklingen finns många strukturella argument för en starkare snarare än en svagare kronkurs framöver. I ett sådant läge påverkas konkurrenssituationen negativt om inte kostnadsutvecklingen för företagen dämpas i motsvarande grad.

Återhållsamma löneökningar bidrar till stärkt konkurrenskraft i en osäker tid

Den långsamma återhämtningen i världsekonomin har gjort att svensk export har utvecklats trögt. I tidigare återhämtningsfaser i den globala ekonomin brukar Sverige lyckas ta marknadsandelar, bl.a. tack vare en produktmix med relativt mycket investerings- och insatsvaror. Sedan finanskrisen har dock Sverige tappat marknadsandelar på sin exportmarknad. Detta har fått till följd att svensk industriproduktion har utvecklats svagt, bl.a. jämfört med motsvarande utveckling i Tyskland. Sammantaget är detta tecken på att Sverige har underpresterat på de internationella marknaderna under snart ett decennium.

En del av förklaringen till detta marknadsandelstapp kan finnas i att de svenska arbetskraftskostnaderna har vuxit snabbare än i en del konkurrentländer. I en tid när produktiviteten på både global och svensk nivå kan komma att utvecklas långsamt under en lång tid framöver kan heller inte arbetskraftskostnaderna tillåtas öka i samma takt som tidigare. De länder som på bästa sätt förmår anpassa ökningarna i arbetskraftskostnader till den svagare produktivitetstillväxten kommer att gynnas i den allt hårdare internationella konkurrensen. Utvecklingen av det kostnadstryck som svenska företag möter framöver blir därför om möjligt ännu viktigare än tidigare för att Sverige ska kunna behålla konkurrenskraft och ta tillbaka tappade marknadsandelar.

Det råder idag hög osäkerhet om den framtida globala ekonomiska utvecklingen. Detta gör också att osäkerheten kring efterfrågan på svenska exportvaror är högre än normalt. I ett sådant läge bör, allt annat lika, det råda återhållsamhet med svenska löner och arbetskraftskostnader. Många av riskerna som beskrivits ovan kan, om de realiseras, innebära negativa produktivetschocker för svensk och global produktivitet. Om världsekonomin drabbas av en svagare produktivitet utveckling framöver kan återhållsamma löneökningar i Sverige i relation till vår omvärld ge svenska företag större möjligheter att klara sig i den internationella konkurrensen. Arbetskraftskostnaderna bör därför inte tillåtas att öka snabbare än vad de kommer att göra i våra viktiga konkurrentländer.

Tillväxt i kunskap och produktivitet kan tillsammans med återhållsamma löneökningar skapa konkurrensfördelar för svenska företag som då kan hävda sig bättre på internationella marknader. Växande företag på nya och befintliga marknader kan i sin tur generera mer investeringar och högre sysselsättningstillväxt i framtiden. En förbättrad konkurrenssituation gör att produktivitetshöjande investeringar, såväl i fysiskt och immateriellt kapital som i humankapital hos den växande befolkningen, kan möjliggöras. En sådan förbättrad produktivitetstillväxt bidrar till att svensk konkurrenskraft förstärks ytterligare och att Sverige som land kan klättra i internationella jämförelser av välstånd. Konkurrenskraftiga företag är således en grundförutsättning för tillväxt och välstånd på lång sikt.

www.svensktnaringsliv.se

Storgatan 19, 114 82 Stockholm

Telefon 08-553 430 00